1551 andis linn tagasi toomhärrade majad ja varanduse; toomkirik jäi aga linnale. W.-i evangeelsed kalduvused ei tulnud Schöning'i aegu märgatavalt esile ja ka ppiiskopina jäi ta ametlikult ja avalikult katoliiklaseks. Küll sallis ta aga uue usu levimist, võimaldas pääseda kapiitlisse isikuil, kes olid evangeeliumiusu sõbralikud, ja on mõnel korral isegi Luther'i kaudu kutsunud õpetatud mehi kiriku teenistusse. Temale oli asja politiline ning kirikupolitiline külg tähtsam kui puhtusuline. — Arvat. Liivimaa ümberkorraldamise mõttega kutsus ta a. 1555, üle astudes 1546. a. Volmari maapäeva otsuseist, endale koadjuutoriks Meklenburgi noore hertsogi Kristofi (vt.), tugides seejuures Preisi hertsogi ja Poola kuninga lubatud abile ja lastes ka ordus oma politika heaks pinda valmistada. Hädaohust aru saades laskis ordumeister Heinrich v. Galen välismaal sõdureid palgata ja paljastas 1556. a. Volmari maapäeval W.-i kavatsusi. Viimase pooldajate read kahanesid, Riia ühines orduga, üks loss teise järele läks ppiiskopilt vastaste kätte ja viimaks sattus ta ühes koadjuutoriga (kes küll vabaks lasti) a. 1556 Kukenoisis vangi ning viidi Koivalinna. Kuid ppiisk. kaitseks ilmus Poola väge piirile ja sept. 1557 tehti Posvolis rahu keisri ja Preisi saadikute osavõtul (ka Meklenburgist jälgiti asja arengut): W. pandi uuesti ametisse ja koadjuutor tunnustati. Kui venelased a. 1558 maale tungisid, lähenesid W. ja ordumeistri koadjuutor G. Kettler (vt.), kes peagi sai ordumeistriks, ühiselt Poolale; a. 1561 läks Liivimaa otseselt Poola alla ühes Riia ppiiskopi maa-aladega, kuna ppiiskopile jäeti teatavate maade kasutamisõigus. W. suri 4. II 1563 Riias. — W. pole oma isiklikelt võimeilt väljapaistev. Tema tähendus seisab selles, et ta välismaa vürstina rakendus Liivimaa asjadesse ja pinda valmistas siinsele riiklikule ümberkorraldusele, kuigi mitte enda kasuks.

J. G. Arndt, Liefländ. Chronik II (1753), lk. 208—300; F. K. Gadebusch, Livländ. Jahrbücher I (1780), *passim*; Arbusow, Geistl., lk. 22, III Nachtr., lk. 31; Mitt. V, lk. 467—70, XIV, lk. 344—54, XVII, lk. 95 j.; B. M. 61. (1906), lk. 117—55 (P. Karge); Allg. D. B. 43. (1898), lk. 177—80; Usupuhastus eestlaste maal (1924), lk. 20—83 (O. Sild); Schiemann, Livl. II; Arbusow, Grundriss[IV]; Arbusow, Einf. d. Ref.; Livländ. Güterurkunden II (1923); Akten u. Rezesse d. livländ. Ständetage III (1910); *Mon. Liv. Ant.* V (1847); Brieflade III (1879), lk. 208—14, 275—89, IV, lk. 106 j.; SB Riga 1896, lk. 16—30. *O. S.*

WILLIGERODE, Adalbert (Adelbert) Hugo, kirikuõpetaja, kirjanik ja laulupidude tegelane, sünd. 2. II 1816 Tallinnas gümnaasiumiõpetaja pojana, õppis a.-st. 1837 Tartu ülikoolis esiti lühikest aega keele-, siis usuteadust, oli peale ülikooli lõpetamist (1841) aa. 1842—48 kirikuõpetajaks Kaarmas, 1848—57 Karulas ja 1857. a. alates Tartu Maarja koguduses, mis kohalt ta a. 1885 lahkus vanaduse tõttu. Ühtlasi toimis ta aa. 1853—67 Võru ringkonna praostina, oli aa. 1866—72 Liivimaa ev.-luteriusu konsistooriumi assessor ning 1857—72 konsistooriumi volinik vaimuliku tsensuuri asjus ja nimetati a. 1869 konsistooriuminõunikuks. A. 1892 annetas Tartu ülikool talle tema 50-a. ametijuubeli puhul *dr. theol. h. c.* astme. W. suri 26. VIII 1893 Tartus. — Oma kirikuõpetaja-ameti kõrval on W. teotsenud mitmel muulgi alal. Tundes eriti huvi laulu vastu, arendas ta juba Kaarmas edasi kirikuõp. J. F. Harten'i asutatud laulukoori tegevust, mis oli üks esimestest laulukooridest Eestis, oli a. 1869 I eesti laulupeo toimkonna juhataja, a. 1879 peetud II laulupeo tmk. abijuhataja ja on loonud hulga vaimulikke laule. Ka on W. toiminud ajakirjanduse alal. Kui 1850-date aa. keskpaiku trükikoja omanikud F. W. Borm (vt.) Pärnus ja H. Laakmann (vt.) Tartus Vene keskvalitsuselt olid loa saanud eestikeelse ajalehe väljaandmiseks, hakkas W. Laakmann'i poolt väljaantava »Tallorahva Postimehe« toimetajaks. Lehe ümber, mille esimene number ilmus 5. VII 1857, oli koondunud üle 30 kaastöölise, peamiselt kirikuõpetajaid, kuid sisult ja keelelt ei suutnud »Tallor. Post.« J. W. Jannsen'i (vt.) »Perno Postimehega« võistelda. Peale W. kes juulis 1858 loobus lehe toimetamisest, olid »Tallor. Post.« toimetajaiks Äksi kirikuõp. G. Theol ja viimaks Vändra kirikuõp. C. Körber (vt.), kelle ajal leht dets. lõpul 1859 seisma jäi. Nii ajalehe toimetajana kui ka oma muus hilisemas avalikus tegevuses esines W. traditsiooniliste balti-saksa positsioonide kindla kaitsjana, suhtudes eitavalt eesti ärkamisaja vabameelsemaisse vooludesse. — Saksa keeles on W. avaldanud rea artikleid Ulmann'i »Mittheilungen'ites« ja ajakirjas »Dorpater Zeitschr. f. Theologie u. Kirche«. Eesti keeles on tema sulest m. s. ilmunud: Karrometsa Ado könned ma-rahvale, I—II (anon., Tartu, 1852), Önsa Lutterusse väikenne Katekismus (anon., *ibid.*, 1861), Meie omma laulu, I—II (*ibid.*, 1865—66, I[II], 1866), Laulo-salgokenne. Korilaulud . . ., I—II (nootidega, *ibid.*, 1870—72), Kätkist hauani. Vaimulikud kodulaulud (*ibid.*, 1893), Tartu linna Maria kirriko kogodus (anon., *ibid.*, 1867), Tartu Maria Ew. usu kog. kirik 1892. a. 12. Jaan. (*ibid.*, 1891).

Dr. theol. A. H. W. mälestuse raamat (1893); Napiersky, Pred.-Lex. IV;